

T.C. DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

0907 - BY 87 - 009 - 025

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ IV

(PROF.DR. ÖMER YİĞİTBAŞI'NA ARMAĞAN)

ÂSÂR-I KEMÂL'DE YER ALAN MANZUM ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

Dr. H. İbrahim ŞENER

GİRİŞ

İslâmî Türk edebiyatı konuları arasında yer alan dinî edebiyat türlerinden biri de, hiç şüphesiz, «Allah'ın Güzel İsimleri» olan «el-Esmâü'l-Hüsnâ»dır. Bu konu, bugüne kadar, tamamen dinî, kelâmî bir konu olarak Kelâm kitaplarında ve tefsirlerde geniş bir şekilde ele alındığı gibi; müstakil eserler de verilmiştir.

Esasen, Esmâü'l-Hüsnâlar'dan «Lâfzatu'llah»ın dışındaki diğer isimler, Allah'ın birer sıfatı olduklarından daha ziyade Kelâm ilminin konuları arasında yer almış olmakla birlikte, Esmâü'l-Hüsnâ ile ilgili yazılan müstakil eserlere baktığımızda, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde mevcut olan Allah'ın isimlerinin, çeşitli yönlerden ele alınıp izah edildiğini, çeşitli taksimlerin yapıldığını ve her birinin havâssından bahsedildiğini görüyoruz.

Bu konuda müstakil eser yazanlardan ilki kabul edebileceğimiz Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn el-Beyhakî (v. 458/1065)'den itibaren telif edilmiş olan eserlere, değişik isimlerde olmakla birlikte, genel olarak Şerhu'l-Esmâü'l-Hüsnâ adı verilmiştir. Başta Arapça olmak üzere Farsça, Türkçe, İngilizce... gibi çeşitli dillerde yazılmış olan bu isimdeki eserlerin daha çok mensur olduğu; buna mukâbil, yüzde nisbeti az da olsa, daha ziyade İran ve Anadolu sahalarında ve Batı'da manzum Esmâü'l-Hüsnâ ve şerhlerinin yazıldığı tesbit edilmiştir. Bunlardan tesbit edebildiğimiz eserlerin sayı olarak dökümünü yapacak olursak, mensur ve manzum 146 kadar eser ismi ortaya çıkmış olur. Bunlardan Arapça olanlar 87; Farsça 7; İngilizce 2; Türkçe olanların sayısı ise 29'u mensur, 19'u manzum olmak üzere toplam 47'dir (1).

(1) Bu eserler ve müellifleri için bkz. H. İbrahim Şener, Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar, 1985, (Doktora tezi - Basılmadı).

Buna göre, mensur Esmâü'l-Hüsnâ ve şerhleri yanında, az da olsa manzum Esmâü'l-Hüsnâlar'ın yazıldığını, özellikle XV. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında manzum ve müstakil Esmâü'l-Hüsnâ yazmanın bir gelenek haline geldiğini görüyoruz.

Anadolu sahasında, bugünkü bilgi ve tesbitlerimize göre, Şeyh-Oğlu Mustafa (v. 804/1401)'dan itibaren müstakil ve manzum Esmâü'l-Hüsnâ yazan müellif ve şâirlerden İbn İsâ Saruhânî (v. 967/1559)'yi, Hüseyinî b. Ahmed Sirûzî (v. 1000/1591), Subhî-i Derviş Bursavî (XVII.yy), Hâkim Seyyid Mehmed Efendi (v. 1184/1770)'yi, Ahmed Şakir Paşa (v. 1234/1818), müellifimiz İsmail Sadık Kemâl b. Muhammed Vecihî Paşa (v. 11810/1892), İbrahim Cûdî (v. 1345/1926) ve Bıçakçı-zâde İsmail Hakkı b. Osman (v. 1352/1933)'ı örnek olarak sayabiliriz. Bu zevât ve diğerleri önce müellif, sonra Esmâü'l-Hüsnâ nâzımındırlar.

Kütüphanelerimizde en çok yazmalarına rastladığımız, hatta 23 nüshasını tesbit edip 6 nüshasının Metin Tenkidini (Edition Critique) yaptığımız (2) İbn İsâ Saruhânî'nin Şerh-i Esmâü'l-Hüsnâ isimli manzum şerhi, bunlar arasında en çok isim yapanlardan biridir.

Burada bizim ele almak istediğimiz konu, örnek isimler arasında saydığımız İsmail Sadık Kemâl b. Muhammed Vecihî Paşa'nın Âsâr-ı Kemâl (3) isimli eserinin başında yer alan Manzum Esmâü'l-Hüsnâ olup, bazı önbilgi ve tahlillerle birlikte bu kısmı neşre hazırlayıp sunmak olacaktır.

VECİHÎ PAŞA VE ÂSÂR-I KEMÂL

Müellifimiz İsmail Sadık Kemâl b. Muhammed Vecihî Paşa, Vezir Vecihî Paşa'nın oğlu olup 1244/1828 de İstanbul'da doğmuştur. Kaleminden yetişerek bazı memurluklarda bulunmuştur. Mîr-mîrân ve Rumeli Beylerbeyi gibi rütbeler alan İsmail Sadık Paşa 1310/1892 de yine İstanbul'da vefat etmiş, Sultan Ahmet karşısındaki Düğümlü Baba zâviyesine defnedilmiştir.

Bazı dinî şiirlerini ihtiva eden Âsâr-ı Kemâl isimli eseri matbu; diğer manzum ve mensur eserleri gayri matbu olup, diğer kitaplarıyla bir-

(2) Bkz. Şener, a.g.t., 270.

(3) Vecihî Paşa, Âsâr-ı Kemâl, 1284.

likte önce Dügümlü Baba zâviyesine vakfedilmiş, daha sonra da Süleymaniye kütüphanesine nakledilmiştir. (4).

Mukaddime ile birlikte 76 beyit olup Kasîde tarzında yazılmış olan Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ'nın vezni: Fe'ilâtün (fâilâtün) / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün (fâilün)'dür. Esmâü'l-Hüsnâ ile ilgili bazı konulara işaret edilen mukaddime 16; Sünenü't-Tirmizî'de (5) rivayet edilen hadisdeki sıraya uyularak 99 isme bir de el-Ehad ismi ilâve edilerek 100 ismin şerh edildiği Metin ise 60 beyittir. Esmâü'l-Hüsnâ'dan «Allah, Rahman, Râhim, Hayy, Kayyûm, Muğni, Sabûr» isimleri 14; «Mâni', Zârr, Nâfi'» isimleri 1 beyitte açıklanmış; 90 isim de 45 beyitte şerh edilmiştir.

ESMAÜ'L-HÜSNÂ İLE İLGİLİ BAZI BİLGİLER

Mukaddimedede bazı konularda işaret edilmekte, konu ile ilgili âyet ve hadislere de telmihler yapılmaktadır. Eserin orijinalitesini muhafaza etmek maksadıyla, işaret edilen konuları, beyit sırasına uyarak açıklamaya çalışacağız.

Mukaddime'nin ilk üç beytinde «Hamdele» mahiyetinde Allah'a hamd ü sena edilmektedir :

Hak'un Esmâ-i İlâhiyyesi'ni bi'l-inşâ
İsti'âne idelüm cümlesi-y-ile ibdâ

Hamd olundıkca ider lûtf-ı celîlin müzdâd
Halbu-y-iki gördüğümüz ni'meti olmaz ihsâ

Şükre tevfiği için de ola hamd-i bî-had
Nezd-i pâkinde kabûli-y-ile ide kâm-râ

Bundan sonraki beyit Arapça olup burada «Salvele» mahiyetinde, Rasûlüllah (s.a.)'a ve âline salât ü selâm getirilmektedir:

Rabbenâ salli 'alâ Eşref-i halkın ve 'alâ
Âlihî Ente kemâ kulte ve tarzâ 'annâ

Bunu takibeden iki beyitte ise bu eserin tamamına Âsâr-ı Kemâl adı verildiği ve her zaman mahlas olarak da bu ismin kullanıldığı belirtilmektedir:

(4) Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, 1333, II, 403.

(5) Et-Tirmizî, K. Da'avât, 1384, V, 192.

Bu kitâbun ola ismi dahî Âsâr-ı Kemâl
Çün nu'ût ile ehâdîs kılındı imlâ

Eyledüm 'aciz ü kusûrum ile nazm u inşâd
Mahlasum oldı o her vechile bâ-'avn-i Hudâ

Bundan sonraki 10 beyit Esmâü'l-Hüsnâ ile ilgili Allah'ın isimlerinin her dilde — çeşitli isimlerle — anıldığı; bunların «Tevkîfî» oluşu; Allah'ın isimlerinden bir kısmı bildirildiği halde birçoğunun bildirilmediği; Buhârî ve Müslim'de mevcut olan hadiste Allah'ın 99 isminin olduğu ve bunları — tecvid üzere okuyup sayan veya ezberleyen herkesin cennete gireceği; âyet ve hadislere göre Allah'ın bunlardan başka isimlerinin de olduğu, ancak onların da bu 99 Esmâ-i Hüsnâ'ya râci olduğu, bunları sayıp ezberleyen onları da sayıp anmış olacağı... gibi konulara işâret edilmektedir.

Şimdi bunları kısaca izah edelim.

1) Her dilde Allah'a âit isimlerin bulunması.

Her dilde Allah'a değişik isimler verilmiştir. Allah'ın Zâtî ismi olan, O'ndan başka hiçbir şeye ad olarak verilmeyen ve bütün isimleri câmi olan «ALLAH» adı Farsça'da «Hudây», Fransızca'da «Dieu», İngilizce'de «God», Almanca'da «Gott»; ayrıca Yahûdilik'te Yahve (Yahweh, Jehovah), Hıristiyanlıkta da Le Dieu (Deus, Théos) şeklinde isimlendirilmiştir.

Müellifini tesbit edemediğimiz yazma bir Esmâü'l-Hüsnâ'nın kenarında, bu konuda şöyle denilmektedir: «Hak Sübhânehû ve Te'âlâ Hazretlerinin ism-i şerifleri bî-nihâyedür. Zirâ kimi Arabî, kimi Fârisî ve kimi Süryânî telâffuz olunur. Ve dahî nice diller vardır ki her birisinde Hak Te'âlâ Hazretlerinin ism-i şerifleri zikrolunur» (6). İşte Vecihî Paşa, bu bilgileri şu beyitte özetlemektedir:

Her lügatlarla Esâmî-i Hudâ zikr olunur
Melek ü cin lügatı üzre de vardır hattâ

2) Esmâü'l-Hüsnâ'nın Tevkîfî Oluşu.

Bu konuda bazı görüşler olmakla birlikte, sadece Ehl-i Sünnet'in görüşünü nakletmekle yetineceğiz.

(6) Esmâü'l-Hüsnâ, Sly. Ktp., Bağdadlı Vehbi Ef. Böl., nr. 981, yk. 1b.

Allah'ın isimleri tevkîfi (dini nassla bilinen) olup Allah'ın, Kitap ve Sünnet'te vârid, meşhur ve ma'ruf isimlerinden başka bir isimle adlandırılması câiz değildir. Kitap ve Sünnet'in dışında Allah'a isim vermenin (kıyâsî olarak) câiz olamayacağı konusunda da şöyle denilmektedir: «Kıyâsî olarak Allah'a isim vermeyi yasaklayan delil şudur: Çocuğun babasına isim veremeyeceği gibi, köle de efendisine isim veremez. Ancak, baba çocuğa, efendi de köleye isim verir. Şüphesiz Allah, sıfat mesabesinde olan birçok isimlerle mevsuftur. Ancak, Allah hakkında «Cevvâd, Kerîm» denilir de «Sahî» denilmez; «Kadîm» denilir de «Atîk» denilmez. Buna göre, Allah'ın isimleri için kıyasın da hükümsüz olduğuna bu bir delil olarak kabul edilmiştir» (7).

Buradan çıkan sonuç Allah'a isim vermenin kıyâsî olmayıp tevkîfi olduğudur. Ancak, Kitap ve Sünnet'te zikredilen isimler, her milletin kendi dilinde karşılığını ve ifadesini bulduğu takdirde bu husûsun, Esmâü'l-Hüsnâ'nın tevkîfi oluşuna bir engel teşkil etmeyeceği sonucuna varılabileceğini de belirtmek isteriz.

Vecihî Paşa da şu beyitte geçen «Tevkîfiyye» kelimesiyle bu konuya işaret etmektedir:

Gerçi Esmâ-i Hudâ çoksa da «Tevkîfiyye»
Olinur ya'nî şer'atde olanlarla du'â

3) Allah'ın İsimlerinden Çoğunun Bildirilmediği.

Bilindiği gibi, «En Güzel İsimler» in Allah'a âit olduğu bizzât Kur'an-ı Kerim'de 4 âyetle tesbit edilmiş (8), fakat sayıları belirtilmemiştir. «En güzel isimler Allah'ındır, O'na o isimlerle duâ edin» (9) «De ki: Gerek Allah deyin, gerek Rahman deyin, hangisini dersiniz deyin, en güzel isimler O'nundur» (10)

Kur'an-ı Kerim'de Esmâü'l-Hüsnâ'nın sayıları bildirilmemekle beraber, müstakil olarak 74 kadar isim mevcuttur. Allah'ın isimlerinden dokuzunu bir arada sayan bir âyet şöyledir: «O, öyle Allaktır ki O'ndan başka tanrı yoktur. Pâdişâh'dır, Mukaddes'dir, Selâm (esenlik veren), Müheymin (gözetip koruyan), Azîz (üstün, gâlib), Cebbâr (istediğini zorla yaptı-

(7) El-Bağdâdî, Usûlü'd-Dîn, 1928, I, 116; el-Cüveynî, el-İrşâd, 1950, 143.

(8) Bkz. A'râf, 7:180; İsrâ, 17:110; Tâhâ, 20:8; Haşr, 59:24.

(9) A'râf, 7:180.

(10) İsrâ, 17:110.

ran), Mütekebbir (çok ulu), Allah (puta tapanların) ortak kostukları şeylerden münezzehtir (hiçbir şey O'nun niteliklerine ortak olamaz)» (11)

Rasûlüllah (s.a.), Esmâü'l-Hüsnâ'nın doksan dokuz olduğunu bildirmiştir. İbn Mâce (12) ve Sünenü't-Tirmizî'de (13) rivayet edilen hadislerde de bu 99 isim bir bir sayılmıştır. Buna mukabil, Allah'ın isimlerinin bunlardan ibaret olmadığına, bu isimlerin sonsuz olduğuna, bunlardan birçoğunun, insanlara bildirilmediğine işaret eden hadisler de mevcuttur. Bu hadislerden merfû olan şu hadisi, konumuza örnek olarak alıyoruz: «Allah'ım! Sana isimlerinin hepsiyle niyaz ediyorum. O isimler ki, Sen Zâtını onlardan her biriyle anmışsın. Yahut indirdiğin kitaplarda zikretmişsin. Yada bir Peygamberine öğretmiş veya ezeli olan gayb ilminde onları kendin için seçmişsindir» (14).

Şu halde buradan, Allah'ın bilinen isimleri yanında, bilinmeyenlerin daha çok, hatta sonsuz olduğu sonucu çıkmaktadır. İşte Vecihî Paşa da, şu beyitte buna işaret etmektedir:

Ba'zısın kimseye bildirmedî Rabb-ı Müte'âl
Ba'zısın eyledi inbâ' didi «fed'ûhu bihâ» (15)

4) Buhârî ve Müslim'de Rivayet Edilen Hadisler.

Esmâ'ül-Hüsnâ ve sayıları hakkında, Sünenü't-Tirmizî'de rivayet edilen hadisten başka Buhârî ve Müslim'de de hadisler mevcuttur.

1— «Allah'ın doksan dokuz -yüzden bir eksik- ismi vardır. Onları kim ezberler ve sayarsa cennete girer» (16).

2— «Allah'a has doksan dokuz isim vardır. Kim onları ezberlerse cennete girer. Şüphesiz Allah tektir, teki sever» (17).

Her iki hadiste de, Esmâü'l-Hüsnâ'nın «ezberlenmesi» veya «ezberlenmesi ve sayılması» sözkonusudur. İşte Allah'ın bu güzel isimleri —tevid üzre okunur—, ezberlenir ve sayılırsa cennete girmeğe vesile olur.

(11) Haşr, 59:23

(12) İbn Mâce, Sünenü İbn Mâce, 1373, II, 1269

(13) Et-Tirmizî, Sünenü't-Tirmizî, V, 192.

(14) Miras, Tecrid, 1941, VIII, 219.

(15) «O'na o isimlerle dua edin» (A'râf, 7:180).

(16) El-Buhârî, sahîhu'l-Buhârî, K. Şurût, 1315, III, 185.

(17) Müslim, Sahîhu Müslim, Zikir ve Dua, 1392, IV, 2062.

Kur'ân-ı Kerim ve Hadislerde zikredilmeyen diğer isimler bu doksan dokuz Esmâ-i Hüsnâ'ya râci' olduğu görüşü yaygındır. «Allah'ın Zât'ı «Bir», isim ve sıfatları ise sonsuzdur» (18).

Vecihî Paşa, bu bilgileri şu beyitlerde özetlemiştir:

Bir hadis oldu Buhârî ile Müslim'de beyân
İdelüm bunda da mazmûn-ı celîlin inşâ

Hazret-i Hâlik'a toksan tokuz ism olarak
Dâhil-i cennet olur her kim iderse ihsâ

Bâzılar hıfzı rivâyet idiyor o da sahîh
Hıfz u ihsâya virür böylece ma'nâ ulemâ

Zabt-ı ma'nâyı bilüp okuya tecvîd üzre
Cümlesin eyleye tasdik u hukûkını edâ

Cennete evveli yâhud mu'zam olarak
Dâhil olur deyu izah olunmuş ma'nâ

Gerçi âyât u ehâdis-i şerîfe içre
Sâir Esmâ-i İlâhiye dahî var ammâ

Oldı ma'nâsı bu toksan tokuz isme dâhil
Bun zikri iden olur anı da tâli-âsâ

Söylediklerimizi özetlemek gerekirse, «Allah» Lâfza-i Celâlinin, bilinen ve bilinmeyen bütün Esmâ-i İlâhiye'yi câmi' olduğu; bu ismin de Allah'tan başka hiçbir şeye ad olarak verilmediğidir. Çünkü «Esmâ-i Küllî»nin müsemması Allah'tan başka kim olabilir?

Zâhidâ Esmâ-i Küllî'nün müsemması nedür

Ya Hak'un ayn-ı müsemmâ olan esmâsu nedür

Sürûri (v. 969/1561) (19)

Müellifin, mukaddimede işaret ettiği konularla birlikte, Esmâü'l-Hüsnâ ile ilgili diğer bazı bilgiler verildikten sonra, yüz aded Esmâü'l-Hüsnâ'nın şerhedildiği 60 beyitlik Metnî veriyoruz. Ancak, metnin aslı-

(18) Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, 1936, VI, 4881.

(19) Ergun, Bektâşî Edebiyatı Antolojisi, 1944, 63.

nı korumak kaydıyle, gerekli yerlerde bazı bilgiler verilerek bu konulara açıklık getirilecektir.

MANZUM EL-ESMA'Ü'L-HÜSNÂ

Bi'smillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

1. ALLAH (Huvâ'llâhü'l-lezî Lâ ilâhe illâ Hû):

«O, öyle Allah'tır ki O'ndan başka tanrı yoktur» (20)

Öyle Allah ki gayrısı ilâh olmaz hiç
Zâtı-veş ism-i celâle mütehayyir 'urefâ

Ya'nî kim kangı lügatdur ne ola ma'nâsı
Deyu akvâl-i kesîre yazıyorlar fudalâ

Kavl-i muhtâra göre bir sîfata dâl degil
Zât-ı zî-Şân-ı Hudâ'dur ana ancak ma'nâ

Buna mebnî didi ba'zıları İsm-i A'zam
Hem de gayrısına ta'bir olunmaz kat'â

Burada dikkatimizi çeken İsm-i A'zam konusudur.

En büyük isim demek olan İsm-i A'zam hakkında bazı görüşler vardır. Biz bu görüşleri bir tarafa bırakarak, umûmî görüşü belirtmekle yetineceğiz. Buna göre, bütün Esmâ'ü'l-Hüsnâ'yı kendisinde toplayan ve Allah'tan başka hiçbir şeye ad olmayan ALLAH Lafza-i Celâl'i İsm-i A'zam olarak kabul edilmiştir. Çünkü bir kimse «ya Allah!» dediği zaman Allah'ın bütün sıfatları ve fiilleriyle zikretmiş olur; «ya Rahman!» dediğinde ise, O'nu yalnız «rahmet» sıfatı ile anmış olur. Diğer Esmâ-i Hüsnâlar da böyledir (21).

2. er-RAHMÂN : Dünyevî mü'min ü kâfir ile her mahlûka
Lûtfını rızkını ta'mîm ile eyler icrâ
3. er-RAHÎM : Uhrevî 'avn-i mu'allâsına mazhar olacak
Kim ki olmuş ise dünyâda şeref-yâb-ı hüdâ
4. el-MELİK : Zât-ı zî-Şânı anun Sâhib-i mülk ü melekût
5. el-KUDDÛS : Olamaz mûris-i noksân olacak şey aslâ

(20) Haşr, 59:23.

(21) er-Râzî, Levâmi', 1396, 91; Aynî, Tasavvuf Tarihi, 1341, 203.

ÂSÂR-I KEMÂL'DE YER ALAN MANZUM ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

6. es-SELÂM : Cümle âfâta selâmet bulnur lûtfi ile
7. el-MÜ'MİN : Kulların emn ü emân ile ider kâm-revâ
8. el-MÜHEYMİN : Zâtıdur kâffe-i eşyâya Emîn ü Şâhid
9. el-'AZİZ : Cümleye gâlib O'dır hiç nazîr olmaz ana
10. el-CEBBÂR : Muslih-i kâtibe-i emr-i halâyık bî-şek
11. el-MÜTEKEBBİR : Kibriyâ sâhib'dür Şân-ı 'azîmi eclâ
12. el-HÂLIK : Cümle mevcûdî 'ademden idicidir icâd
13. el-BÂRÎ : Âlemi itdi bi'lâ'ayb olarak hep peydâ
14. el-MUSAVVİR : Kâinâtun buyurur hey'etini de tasvîr
Biribirinden ider anunla temeyyüz zirâ
15. el-ĞAFFÂR : Aybı setr idici ukbâda da lûtfi bî-had
16. el-KAHHÂR : Gâlib ü kahr idici yine O Zât-ı A'lâ
17. el-VEHHÂB : Bî-ivaz âleme ihsân u inâyet eyler
18. er-RAZZÂK : Halk idüp rızkı ider vaktı ile halka atâ
19. el-FETTÂH : Rahmetün kenzini itmekte ibâdına güşâd
20. el-'ALİM : Cüz ü kül var ile yok cümlesi ana eclâ
21. el-KÂBİZ : Kabz u taklîl ider lûtfını tahte'l-hikmeh
22. el-BÂSİT : Nice dilerse virür vüs'at-i hâli hakkâ
23. el-HÂFİZ : Kâfiri eylen ukûbet ile hıfz u tezlîl
24. er-RÂFİ' : Ehl-i imâni sa'id iderek eyler i'lâ
25. el-MU'IZZ : Feyz-i pâki-y-le ider kimi diler ise azîz
26. el-MÜZİLL : Cehl ü kasvetle ider kimî diler ise ednâ
27. es-SEMÎ' : Ne kadar olsa hafi işidici her şeyi
28. el-BASİR : Görmesinden dahî hâriç olamaz hiç eşyâ
29. el-HAKEM : Halka gâyet ile hükm idici Rabb-ı Bî-çûn
30. el-'ADL : Ma'delet gâyeti hakkâ yine anda eclâ

Rabb-ı Bî-çûn :

Keyfiyyeti akıl ile idrak olunamıyan Cenâb-ı Hak manasınadır. Hu-
dâ-yı Bî-çûn da denir.

31. el-LÂTİF : Her dakâyık olarak gayr-ı hafi lûtf eyler
32. el-HABİR : Her hakâyık dahî müstağni-i ta'rif ana

33. el-HALÎM : Cürm için eylemez icrâ'yı ikâbı ta'cîl
 34. el-'AZÎM : Ululukda dahî olmaz ana misl ü hemtâ
 35. el-GAFÛR : Def'aten mağrifet eyler günehi diler ise
 36. eş-ŞEKÛR : Az sevâba bile ihsânı ider lâ-yuhsâ

İkinci mısrayı şu iki âyetle açıklamak mümkündür:

1) «Kim iyilik getirirse (yaparsa), ona (getirdiği)nin on katı vardır» (22).

2) «Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, her başağında yüz dâne olmak üzere yedi başak veren bir dânenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. (Allah'ın lûtfu) geniştir. (O) bilendir» (23).

37. el-'ALİYY : Rütbede hükm-i celilinde de olmaz misli
 38. el-KEBÎR : Ezeli vü Ebedî anda sıfât-ı uzmâ
 39. el-HAFİZ : Âleme dilediği rütbe zevâli virmez
 40. el-MUKÎT : İdiyor cümleye rütbe nafakâtı i'tâ
 41. el-HASİB : Öyle kâfi ki kifâyetde bütün ekvânâ
 42. el-CELİL : Muttasîf na't-i celâl ile de Rabb-ı Ebkâ
 43. el-KERÎM : Hiç esbâb u taleb olmaz iken lûtf idici
 44. er-RAKÎB : Hâfız u Nâzır olup bir şey olunmaz ihfâ
 45. el-MÛCİB : Da'avâtı buyurur dergeh-i pâkinde kabûl
 46. el-VÂSİ' : Vüs'at-i merhamet ü ilmi dahî bî-hemtâ
 47. el-HAKÎM : Cümle ekvâna O'dır sâhib-i hükm ü hikmet
 48. el-VEDÛD : Ehl-i hayrı kerem ü hubbı ider kâm-revâ
 49. el-MECÎD : Avn u eltâf-ı İlâhiyyesi bî-gâyetdür
 50. el-BÂ'İS : Enbiyâ ba's idici meyyiti eyler ihyâ
 51. eş-ŞEHÎD : Cüz ü küll Zât-ı mu'allâsına dâim meşûd
 52. el-HAKK : Kendü hakk-ı hakîkide ihkâk idicidir hakkâ
 53. el-VEKÎL : Tesviye eyler umûrı ne mu'in ü ekrem
 54. el-KAVİYY : Mâlik-i kuvvet ü miknet ne kebîr ü a'lâ
 55. el-METÎN : Kuvvet-i kâmilenün merci'i sâhib-i şiddet
 56. el-VELİYY : Hubb u nusretle olur kullarına feyz-i resâ

(22) En'âm, 6: 160.

(23) Bakara, 2: 261.

ÂSÂR-I KEMÂL'DE YER ALAN MANZUM ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

57. el-HAMİD : Öyle mahmûd ki mecmû'-ı senâya lâik
 58. el-MUHSİ : Ohyor ilm-i celîli-yile her şey ihsâ
 59. el-MÜBDİ : Halk u icâd idici Zât-ı me'âlî-şânı
 60. el-MU'İD : Yine kendüsi olur halkı i'âde-fermâ
 61. el-MUHYİ : Halkı ihyâ buyurır evvel ü âhir bî-şek
 62. el-MÜMİT : Yine ancak ki imâte idici de Mevlâ
 63. el-HAYY : Kendüdir Hayy-ı Hakîkî Ebedî vü Ezeli
 64. el-KAYYÜM : Eyledi halkı mekân kendü münezzeh hakkâ

Bu iki ism-i şerîfe dinür İsm-i A'zam
 İsm-i Kayyûm olunur böylece şerh ü inbâ'

Hak'a mahsûs hemân olması kâim bi'z-zât
 Yaradup halkı tutan kudret-i Hak'dur mahzâ

Kendüye olsa mekân ana da lâzım hâlık
 İktizâ eyleyecek 'aciz ü hudûsı hâşâ

65. el-VACİD : İstedüğünü bulur bir şey olmaz mahfi
 66. el-MÂCİD : Bu Mecîd ismine benzer ise de o akvâ
 67. el-VÂHİD : Zât u ef'âl ü sıfâtında da misli olamaz
 68. el-EHAD : İnkisâm ile tecezzî dahî itmez aslâ

Sünenü Tirmizî'de rivayet edilen hadiste sayılan Esmâü'l-Hüsna arasında el-EHAD ismi yoktur. Müellif, bu ismi İbn Mâce'de (24) rivayet edilen hadise istinaden ilâve etmiş olmalıdır.

69. es-SAMED : Her umûrında da âlem ana dâim muhtâc
 70. el-KÂDİR : Kudret-i kâmilenün sâhibi Rabb-ı Ebkâ
 71. el-MUKTEDİR : Kâdir ismi-yile bir ise de bu akvâdur
 72. el-MUKADDİM : Olur emri-yile birbirine takdîm eşyâ
 73. el-MUAHHİR : İstedüğü gibi teshiri de icrâ eyler
 74. el-EVVEL : Kendü Evvel Ezeli mübdi'i olmaz kat'â
 75. el-ÂHİR : Kendü Âhir Ebedî anda nihâyet olmaz
 76. ez-ZÂHİR : Her görülen bilünen oldu berâhîn ana
 77. el-BÂTİN : Künhî idrâk olamaz aklımız anda kâsır
 78. el-VÂLİY : Halkınun emrine olmakda tevellî-pîrâ

(24) İbn Mâce, Sünen, II, 1269.

79. el-MÜTE'ALİ : Bâliğ-i mertebe-i gâyetidür uluhgun
 80. el-BERR : Avn ü eltâf-ı İlâhiyyeyi eyler icrâ
 81. et-TEVVÂB : İdiyor tevbeyi makbûl ana tevffik de virür
 82. el-MÜNTAKİM : Kâfire ba'zı 'usâta da ukûbet-fermâ
 83. el-'AFVÜ : Mahv ider seyyi'eyi ism-i Gafûr'dan eblağ
 84. er-RA'ÛF : Şiddet-i rahmeti var ism-i Rahîm'den akvâ
 85. MÂLIKÜ'L-MÜLK : Bî-mu'âriz ider ahkâmını âlem-i mülki
 86. ZÜ'L-CELÂLİ : Hâsdur ana celâl ü kerem ü lûtf u atâ
 ve'l-İKRÂM
 87. el-MUKSIT : Ahz ider hakkını mazlûmların zâlimden
 88. el-CÂMİ' : Zıdları cem' idici haşrı da eyler icrâ
 89. el-GANİ : Cümleden zât u sıfâtında O'dır müstağnî
 90. el-MUĞNİ : Halka itmâm-ı havâyicde dahî bî-hemtâ
 Ohyoğ ba'zı rivâyetde de MUTÎ tahrîr
 Lûtf u i'tâ idicidür O Rahîm ü A'lâ

Müellif, el-Muğnî'nin yerine bazı rivayetlerde Mu'tî isminin yazılı olduğunu söylüyorsa da İbn Mâce ve Tirmizîdeki (25) hadislerde sayılmaktadır. Dördüncü mısradaki manaya (Mu'tî: Lûtf u i'tâ idici) göre Esmâ-i Hüsnâ'dan kabul edilebilir.

91. el-MÂNİ' : Kadri olmaz ise kimseye virmez emelin
 92. ez-ZÂRR : Zarar u nef'i dahî kendüsi virür mahzâ
 93. en-NÂFİ' : Halkı izhâr idiyor kendüsi zâhir bi'z-zât
 94. en-NÛR : Reh-i marzâsına olmadıkça hidâyet-bahşâ
 95. el-HÂDİ : Misli hiç olmayan eşyâyı vücûda getirir
 96. el-BEDİ' : Kendüsidür ebedî gâyeti olmaz zîrâ
 97. el-BÂKİ : Mülk ile Mâlik suveri ana râci' oluyor
 98. el-VÂRİS : Öyle Mürşid ki anun mürşidi olmaz kat'â
 99. er-REŞİD : Bir demek ism-i Halîm ile bunun manâsı
 100. es-SABÛR : Lâkin andan oluyor 'afv-ı 'itâb istinbâ'
 Cümle Esmâ-i İlâhiyyesi'nün hürmetine
 İki âlemde Kemâl'i ide Mevlâ ihyâ

(25) İbn Mâce, Sünen, II, 1269; et-Tirmizî, Sünen, V, 192.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

Aynî, Mehmed Ali (v. 1945).

— Tasavvuf Tarihi, İstanbul, 1341/1922.

el-BAGDÂDÎ, Ebû Mansur Abdulkâhir (v. 429/136).

— Usûlü'd-Dîn, İstanbul, 1928.

BURSALI Mehmed Tâhir (v. 1345/1926).

— Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1333/1941, I-III.

el-CÜVEYNÎ, İmâmu'l-Harameyn (v. 478/1085).

— el-İrşâd, Mısır, 1950.

ERGÜN, Sadeddin Nüzhet (v. 1946).

— Bektâşî Edebiyatı Antolojisi, 1944.

— Esmâü'l-Hüsnâ (Sly. Ktp., Bağdadlı Vehbi. Ef nr: 981, yk. 1^b).

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (v. 275/888).

— Sünenü İbn Mâce, 1373/1953, I-II.

KÂMİL, Miras (v. 1377/1957) (Baban-zâde AHMED NAİM).

— Sahîhi Buhârî Muhtasarı Tecridi Sarih Tercemesi, İstanbul, 1928-1948, I-XII.

MUSLİM, Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Hacâc el-Kuşeyrî en-Neysâbüri (v. 261/874).

— Sahîhu Müslim, Beyrut, 1392/1972, I-V.

er-RÂZÎ, Fahrüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Huseyn (v. 606/1210).

— Levâmi'u'l-Beyyinât (Şerhu Esmâi'llâhi Te'âlâ ve's-Sifât), Kahire, 1396/1976.

et-TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (v. 279/892).

— Sünenü't-Tirmizî, Mısır, 1384/1964, I-V.

VECÎHÎ PAŞA, İsmail Sadık Kemâl b. Muhammed (v. 1310/1892).

— Âsâr-ı Kemâl, İstanbul, 1284/1867.

YAZIR, M. Hamdi (v. 1361/1942).

— Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, 1936, I-IX.

الملخص

من مباحث الأدب التركي أسماء الله الحسنى التي يسمي سبحانه تعالى بها . المؤلفون دونوا كتباً كثيرة في هذه المادة في كل من لغات العربية و الفارسية و التركية ابتداءً من البيهقي في ٤٦٨ / ١٠٦٥ م و وردت هذه الكتب نظماً و نثراً .

تشير البحوث التي وجود عدد كثير من الكتب في " الأسماء الحسنى "

في ايران وخصوصاً في الأناطول . ورد في البخاري و مسلم أن لله تعالى ٩٩

اسماً و ذكرت هذه الأسماء في ابن ماجه و سنن الترمذي مع شيء من الفروق

و القرآن أخيراً في أربعة مواضع عن وجود أسماء حسنى لله سبحانه ولكنه لم يعين ما هي إلا أنها تحصى ٧٤ اسماً منها بالضم . الآية التالية على

سبيل المثال تذكر ٩ منها وهي : " هو الله الذي لا اله الا هو الملك

القدوس السلام المؤمن المهيمن العزيز الجبار المتكبر سبحان الله عما

يشركون (الحشر : ١٢) .

ونحن نعالج هنا الشعر " في الأسماء " الذي ورد بين يدي كتاب

آثار كمال الوحيي باننا كنموذج للأشعار الممدونة على نفس الطريقة .